

NAGYKÖNYI KÖZSÉG FÖLDRAJZI NEVEI

SZABÓ JÓZSEF

A GYŰJTÉS KÖRÜLMÉNYEI

Nagykónyi község földrajzi neveinek gyűjtését még egyetemi hallgató koromban kezdtem el, de a rendszeres gyűjtőmunkához csak 1967-ben fogtam hozzá. 1967 augusztusában a nagykónyi Haladás Tsz-től kapott lovas kocsin Zsíros István nyugdíjas csősszel és Kovács Mihály tsz-kocsissal jártuk be a község külterületét. Hiába ismerem jól szülőfalum határát gyermekkoron óta, a határjárásra így is nagy szükség volt. Biztosabb lehettem abban, hogy ily módon minimálisra csökkenthetem a föl nem jegyzett földrajzi nevek számát. A határjárás után arra törekedtem, hogy az összegyűlt névanyagot minél több, a falunk határát jól ismerő parasztember közlésével is kiegészítsem, illetőleg a már följegyzett neveket ismételtelen ellenőrizzem.

A község földterülete 1966-ban: 8067 kh, a falu lakóinak száma a külterületi lakosokkal együtt: 2037, a lakóházak száma 634 (Magyarország helységnévtára 1967. 48, 455). Az egész földterületből 6867 kh művelhető, ebből 5912 kh szántóterület, a többi rét és erdő. A rétek nagy része a Koppány mellett húzódik, a többi pedig a Koppányba tartó patakocskák mentén található. A kónyi táj változatos képet mutat: kisebb-nagyobb dombok, völgyek húzódnak rajta, amelyeken szántóföldek, rétek, erdők és szőlőskertek váltakoznak. Elsősorban ezzel magyarázható, hogy a község földrajzinév-anyaga viszonylag gazdag.

Nem foglalkozom dolgozatomban a falu nevének eredetével. Kellő számú, különböző időből származó adat hiányában ezt kissé korainak tartanám. A község nevének korábbi formáit azonban szükségesnek vélem közzétenni. A falu nevének hangalakja több változáson ment keresztül, míg a mai formáját elnyerte. A XIV. századi oklevelekben a *Kulni* és *Kolni* változat ingadozik (J. BRÜSZTLE, Recensio. Bp., 1879. III, 359; CSÁNKI, 438; ORTVAY TIVADAR, Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején. Bp., 1891. I, 261). A XV. század végéről már *l* nélküli *Kwny* (olv. kuni) formában jelentkezik (CSÁNKI, 438). Nemcsak a *Kulni* alakváltozat tűnik fel *l* nélküli *Kwny*, *Kuni* formában, hanem a *Kolni* változat is. Erre csak a XVIII. század elejéről van adatunk (MERÉNYI, 314; továbbá egy 1728-as összeírásban is: Processus Simontornyensis no. 5., Tolna megyei Levéltár). A XVIII. század közepétől a községnek csak *Kónyi* hangalakú neve bukkan fel a különböző forrásokban (pl.: az 1753-as összeírásban: Tolna megyei Levéltár; J. BRÜSZTLE i. m. 362; CSÁNKI, 438; MERÉNYI, 315; FÉNYES ELEK, Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851. II, 246; VÁLYI ANDRÁS, Magyar Országának Leírása. Buda, 1796—99. II, 405.; WOSINSKY, 185, 255, 694. stb.). A falu népi neve mindmáig *Kónyi*, csupán hivatalos helyen vagy idegenek előtt mondják az újabb, teljes nevét. A község neve a századfordulón

lett *Nagykónyi*, éspedig egy 1898-ban hozott miniszteri rendelet értelmében, amint erről egy 1903-ban keltezett *Jegyzék* is tanúskodik (Tolna Vármegye községei és egyéb lakott helyei hivatalos neveinek *Jegyzéke*. A magyar kir. belügyminiszter megbízásából kiadja az Országos Községi Törzskönyvbizottság. Bp. Pesti Könyvnyomda — RT 1903. 3. 1. — Tolna megyei Levéltár).

A gyűjtéshez két térképet használtam: az 1892-es kataszteri térkép anyagát, és egy, néhány évvel ezelőtt készült térképet kértem a községi tanácstól. Az előbbinek az élő névanyag gyűjtésében is némileg hasznát vettem, az utóbbit pedig a földrajzi nevek lokalizálása során használtam munkámhoz. Az 1859-es kataszteri térkép (K_1) adatait csak a gyűjtés 1970-ben történt lezárása után vettem föl dolgozatomba.

Adatközlőim: Berki István 73 é., Gombos János 67 é., Kovács Mihály 32 é., néhai Szakály János 85 é., Szabó József 60 é., Szabó Józsefné 57 é., Szabó László 39 é. és Zsíros István 74 éves.

A FELDOLGOZÁS MÓDSZERE

A földrajzinév-anyagot betűrendben közlöm, hogy áttekinthetőbb, könnyebben használható legyen. Címzőként a nyelvjárási alak (a népi név) szerepel, utána zárójelben a történeti adatok következnek, vagy ha ilyenek nincsenek, akkor rögtön a hivatalos utcanév és a térképre utaló szám található. Ezt követi értelemszerűen a térszíni forma és a művelési ág megnevezése, majd a név szerkezetére, esetleg az eredetére vonatkozó utalás. Néhányszor megelőzi ezt valamely földrajzi névnek történeti forrásokban, oklevelekben levő említése. Adott esetekben nem hagyagoltam el az adatközlők esetleges névmagyarázatait sem, bár ilyen kevés akadt. Mindezek mellett szem előtt tartottam az egyes nevekhez kapcsolódó folklóranyag lejegyzésének, összegyűjtésének fontosságát is. Sajnálatos módon — bármennyire szerettem volna is — erre nemigen kínálkozott lehetőség, adatközlőim inkább csak a tréfás hangulatú nevekhez tudtak vagy próbáltak magyarázatot fűzni.

A neveket a térképen számozással jelöltem. A számozást a belterületen kezdtem, majd a külterület északnyugati részén folytattam balról jobbra, felülről lefelé haladva. Nem tartottam fontosnak és gyakorlatilag nehéz is lett volna pontosan megrajzolni adott földrajzi név jelölte határrész kiterjedését.

Az összegyűjtött neve zöme még napjainkban is használatos. Különbség mutatkozik e földrajzi nevek ismeretében, használatában a lakosság nemzedéki megoszlása szerint, sőt némelykor családonként is. Vannak közismert, gyakran használt nevek. Ezek általában közelebb esnek a faluhoz, a helyileg jelentősebb utak, vizek, határrészek tájékozási pontjainak elnevezései. A földrajzi nevek egy kisebb része azonban csak a legidősebb emberek körében ismert, esetleg csak néhányan tudnak róla. Ezeket is közlöm gyűjteményemben megjegyezve azt, hogy ritkán hallhatók, kipusztulóban vannak. A lakosság földrajzinév-ismeretének vizsgálatára fontos kísérletet tett ZSOLNAI JÓZSEF (Nyr. 91:191-208.), majd hozzászólt e kérdéshez MARKÓ IMRE LEHEL, akinek a nevek gyakorisága jelölésére vonatkozó javaslatát (Nyr. 91:417-19.) felhasználtam dolgozatomban. Az adott név használatának gyakoriságára a térképre utaló szám után a következő jelöléseket alkalmaztam: á. = általánosan ismert és használt, gy. = gyakran használt és r. = ritkán használt. Földrajzi neveink egy hányadánál, amelyeknél szükségesnek mutatkozott, a határozóragos vagy névutós alakokat is föltüntettem. A község földrajzi neveinek nagy része — majdnem

kivétel nélkül — ragtalan formában fordul elő, néhány azonban csak ragos alakban használatos, nominatívusi formája nem él, csak kikövetkeztethető. Ilyenek a birtokos jelzős szerkezetű *Két-árok köze*, *Rétfődek köze*, *Városi-kerték ajja*, *Kerték főle* és a *Sűrű főle* nevek. A *Cserajja* és a *Törösajja* elnevezések birtokos szerkezet volta viszont már elhomályosultnak tekinthető a helyi nyelvtudatban.

Dolgozatom Nagykönyi község bel- és külterületének még élő, de egyre inkább feledésbe merülő elnevezéseit és történeti földrajzi neveit (a kataszteri nevek és a Pesty-féle névanyag) egyaránt tartalmazza. A kataszteri térképek alapján a történeti neveket is helyhez kötöttem, csupán a Pesty-féle gyűjteményből nem tudtam lokalizálni az adatközlők által már nem ismert *Bozoti* és *Falualljai* elnevezéseket. A ma már ismeretlen, de a térkép alapján lokalizálható kataszteri neveket zárójelben közlöm. Ha a belterületen a hivatalos elnevezés, a külterületen pedig a történeti név (K_1 , K_2 vagy P. jelzésű) megegyezik a népi névvel, akkor tildejelet (~) alkalmaztam. Az egyelemű földrajzi nevek esetén a *hová?* kérdésre felelő alakot mindig föltüntettem (pl. Könyi, -ba, *Ság* -ra stb.). A hangtani följegyzésben arra törekedtem, hogy a földrajzi nevek hangalakja hűen tükrözze a helyi nyelvjárást, a hangszínárnyalatokat és a köznyelvvél megegyező hasonulásos jelenségeket azonban nem jelöltem.

BELTERÜLET

Álomás köz (*Vasút utca*) 27 (gy.) Kö. A vasútállomáshoz vezető kövesút felső, házak közti szakasza. Alkalmi szóhasználatban csak azt a helyet jelöli, ahol az állomáshoz vezető út a falun átmenő kövesútba torkollik.

Ángelli-körösz 23 (r.) Ke. Egykor Angelliék háza és boltja volt itt. Poszpis nevű állíttatójáról *Poszpis-köröszfának* is nevezik.

Ásó bót 24 (gy.) Az *Ászögben* levő bolt.

Ásó-Méggyes 1. Méggyes

Ászög 25 (á.) Fr. A község több utcából és utcaszakaszból álló része. Ide tartozik: 26—32.

Ászégi-körösz 26 (r.) Ke. Állíttatójáról *Dobgyán-köröszfának* is nevezik.

Bársony (*Bársony utca*) 19 (á.) U. Nem tartozik a község régi utcái közé. A múlt század végén építették ide az első házakat, addig szőlőskertek voltak itt présházakkal. Először Bósza György költözött ide 1880 körül. A hagyomány szerint ő nevezte el az utcát tréfából *Bársonynak*. A különböző színű bársonyruha évtizedeken keresztül — még 15—20 évvel ezelőtt is — a legdivatosabb, legszebb ruhaanyagnak számított a községben. Ezért szokta mondogatni az öreg Bósza némi öniróniával, hogy „*a lekszebb uceába, a bársonyba lakok.*” Azt is szokta énekelni: „*Bársony ucaa nyoleas szám, it lakik az én babám.*”

Beső sor 1. Öreg utca

Csicsóka ucca (*Táncsics Mihály utca*) 20 (á.) U. L alakú utca a faluvégén. Nem tartozik a község legrégebbi utcái közé. Elnevezését arról kapta, hogy a környékén valamikor sok csicsókát vetettek. Az egykor itt lakó, több Liliom nevű családról ritkábban *Liliom uceának* is nevezik.

Csigáskút 5 (r.) Kú. Hajdani gémeskút a *Vásártéren*. Most artézi kút van helyette, ezért ez a név napjainkban már kihálófélben van, inkább csak az idősebbek emlegetik.

Csirip 31 (á.) A múlt század végéig legelő volt itt. Nevét arról kapta, hogy a *Középső- és Nagy csirip* között máig is meglevő nagy gödörben régebben sok madár, különösen sok veréb fészkel, és ezek csiripelésétől volt hangos a környék. Mindhárom utcát a falu szegényebb rétegei lakták régebben. Ezért is nevezték némi iróniával, ma inkább csak tréfából a krumplis rétest *csiripi turós rétes*nek a községben. Ide tartozik: 28—30.

Dáistor 1. Iskola utca

Dobgyán-köröszfa 1. Ászégi körösz

Dózsa ucca (Dózsa György ucca) 8 (r.) U. A falu legújabban épített utcája.

Fősbót 17 (á.) A Főszégen levő bolt.

Főszeg 21 (á) Fr. A község nagyjából a kultúrháztól kezdődő északi része. Ide tartozik: 13—18.

Gát 9 (gy.) Fr. A községnek az a része, amely a *Koppány* bal partján van. Ez a legújabban betelepült falurész, az öregek közlése szerint csak a múlt században kezdtek ide építkezni. A falu legmélyebben fekvő része, ezért kellett a Koppány partjára erről az oldalról gátat építeni az árvíz ellen. Erről kapta a nevét ez a falurész. Ide tartozik: 1—8.

Gáthid 10 (gy.) A község területén, a Koppány patakon levő közúti híd. Ez választja el a falu nagyobbik részét a Gáttól.

Homokos 32 (á.) A község homokbányája van itt.

Iskola ucca (~) 13 (á.) U. Az utca kezdeténél van az általános iskola. Az idősebbek *Dáistornak* is nevezik.

Kis csirip (Petőfi Sándor ucca) 28 (á.) U. A három *Csirip* közül a legkisebb, legkeskenyebb utca. Tréfásan néha *Kutyaszorított*nak mondják.

Kis köz 18 (gy.) Kö. Keskeny gyalogjáró az *Öreg uccáról* a *Kis uccára*.

Kis ucca (~) 15 (á.) A falu régi utcái közé tartozik. Az *Öreg ucca* és a *Város* mellett az egyik legnagyobb utca. A hagyomány szerint egykor csak a mai kultúrház környékéig húzódott, ezért kapta az *Öreg uccához* viszonyítva a *Kis ucca* nevet.

Középső csirip (Bartók Béla utca) 29 (á.) U. Fekvését és nagyságát tekintve is a *Nagy- és Kis csirip* között helyezkedik el.

Községi malom (K₁ Kisgáti malom) 2 (r.) A község tulajdonában levő egykori vízimalom.

Kutyaszorított 1. Kiscsirip

Liliom ucca 1. Csicsóka utca

Major 3 (gy.) A termelőszövetkezet majorja.

Malomárok 1 (á.) Á. A *Gáthid*nál torkollik a Koppányba. Az egykori malmokról kapta a nevét. Vízimalmokat hajtott még néhány évtizeddel ezelőtt a *Gáton*. Felső, a hajdani vízimalmoktól északra levő szakaszát *Hármaskuti-árok*nak nevezik (l. *Hármaskuti-árok*). Némelykor a Kocsola felé nyúló völgyben folyó eret is így nevezik (l. *Kocsolai-árok*).

Méggyes (K₁ Megyes P. Megyesi puszta) 35 (á.) *Álsó-Méggyest* a hozzá tartozó *Ujteppel* és *Fősző-Méggyest* közös néven *Méggyesnek* nevezik, hivatalosan pedig *Méggyespuszta* elnevezéssel Nagykónyihoz tartozik. A felszabadulásig uradalmi birtok volt változó bérlokkal. Sok szegény ember járt ide napszámba és részesaratásra Nagykónyiból és a többi környékbeli faluból. 1443: „*Megyesirek, Megesiregh*”, *Medgyes puszta* Iregtől D-re (CSÁNKI, III, 430.), 1702: „*Meggyesürög*” (MERÉNYI, 314).

Méggyesi csigáskút 36 (gy.) Kú. Gémeskút *Ásó-Méggyesen*.

Nagy csirip~Nacs csirip (*Kossuth Lajos utca*) 30 (á). U. A három *Csirip* közül ez a legszélesebb és leghosszabb utca. A kocsolára vezető kövesút elkészítése előtt ezen az utcán bonyolódott le az országúti forgalom. Az utca felső, dél felé eső része a múlt század végéig legelő volt. A másik soron, a *Középső csirip* felől máig is nagy gödör van, amely az utca lejtését követve a völgy felé haladva egyre kisebbé, keskenyebbé válik.

Nagy-malom 4 (r.). Nagy József malma volt egykor.

Nagy ucca 1. Öreg utca

Öreg ucca (*Nagy utca*) 16 (á). U. A község főutcája. A *Nagy ucca* elnevezéssel párhuzamosan élő utcanév, de *Belső sornak* is nevezik. Megfigyelésem szerint közülük az *Öreg ucca* nevet használják gyakrabban. A néphagyomány szerint ez az utca 1848-ban a mai tanácsháztól kezdve az *Ászéig* leégett, mert akkor még zsúpfedelek voltak az *Öreg uccai* házak.

Pálinkaház ($K_1 \sim$) 7 (á.)

Poszpis-köröszfa 1. Ángelli-körösz

Temető 22 (á.). A község legmagasabb pontján található. Mivel a falu nagy részét innen be lehet látni, ezért az itteni magas megfigyelő volt a nyári tűzőrség egyik helye. A hagyomány szerint a régebbi temető nem itt, hanem a templom mellett volt, ahol — az itt húzódó kövesút építésekor — sok emberi csontot találtak.

Temető ucca (\sim) 14 (á). U. A temető felé vezető utca. A *Főszégről* a falut megkerülve ezen az utcán lehet valamivel rövidebb úton eljutni Kocsola felé.

Újtelep 34 (gy.) A felszabadulás óta beépített terület (l. *Meggyes*).

Vágóhid 33 (r.)

Város (*Város utca*) 11 (á). U. Nem tartozik a község legrégebbi utcái közé. A hagyomány szerint csak a múlt században kezdtek ide építkezni, addig itt kenderföldek voltak.

Városvégi-körösz 12 (á.) Ke.

Vásártér (*Vásártér utca*) 6 (á). U. Az utca előtti téren volt a község vásárainak helye. A tsz megalakulása óta az itt tartott vásárok sokat veszítettek egykori fontosságukból, napjainkban jelentéktelenné váltak. Itt található az 1908-ban állíttatott (*Szent*) *Vendel-szobor*, amelyhez körmenet járt, és a (*Szent*) *János kápolna*, amelyet akkor építtetett a község, amikor Szt. János faszobrát kifogták a Koppány vizéből.

KÜLTERÜLET

Álomás 149 (á.) Kissé távol esik a községtől, mert a hagyomány szerint a község előljárósága nem járult hozzá a vasút építésekor fölmerült többletköltségekhez. Végül is Eszterházy herceg engedélyezte a vasútépítést a faluhoz közel fekvő birtokán. Ezért nyitották meg még *Ságh-Könyi* néven a vasútállomást 1896. február 12-én. A későbbiekben már *Ság-Nagykönyi*, majd *Nagykönyi* néven szerepel.

Andok-kút 1. Kuruc-kút

Ásó-csapás 49 (r.) Cs. Az *Ürögi-utról* vezet *Kujcsár* pusztára. 1945-ig eddig terjedt Nagykönyi község határa. „Ahogyan hajtották az álotokat, vagy ahun émen az álot, annak a lábnymait neveszték csapásnak. Azér vót am. még ásó csapás, mer hát alluru vót, lē délnek.” (Szabó József közl.) vö. *Főő-csapás*.

Ásó-Inoka 195 (gy.) S, r, sz. A *Vaskapunál* végzett mérései, ásatásai kapcsán említi WOSINSKY (i. m. 255.).

Ásó-Okrád 65 (r.) Ds, sz.

Bagó-hégy 199 (á.) D, e. A hagyomány szerint a török hódoltság idején vár állott rajta. Magassága, egyenletes fennsíkja következtében erre alkalmas is lehetett. Népi magyarázat szerint az egykor itt tanyázó sok bagolyról kapta a nevét.

Bakaréc-köröszfa 101 (á.) Ke. Hajdani emeltetőjéről nevezték el.

Bánki Nani dűleje 40 (r.) Ds, sz. Egyik legújabb keletkezésű dűlőnév. Az ott lakó Bánki Nani néniről kapta a nevét.

Berék,-be ($K_1 \sim$) 136 (á.) S, r. Pári község irányában a Koppány mellett húzódó rétság. Ma jórészt Párihoz tartozik. Valamikor Eszterházy-tulajdon volt. Az idősebbek szerint a múlt század közepéig szinte mindig víz borította terület volt. Nádasai-ban sok vízimadár fészkelte. A *Koppány* szabályozása óta fűzfás rétság, kaszáló.

Bodonkut (K_1 K_2 *Inokai legelő földek*) 189 (á.) Ds, sz, sző. Nevét az egykor (kb. a századfordulóig) ezen a tájon levő olyan *kiskut*-ról (forrás) kapta, amelynek az oldala nem téglából volt kirakva, hanem egy kivájt faderék volt beletéve, hogy a kút be ne dőljön és a vize tiszta maradjon. „Az a kiskut, az a bodonkut ezérnyócsáz-nyócfannégyig vót még. Akkor törték föl a Páksomba a legellőket, mer akkor még legelő vót áralé. Vaty eserfa, vaty tőfa vót az üreg'gye annak a kiskutnak, hogy az ódala né düjjöm be.” (néhai Szakály János közl.). „Ügy vélek szém, hogy ezérkilenszásztizig vót még a bodonkut. A kutat körüvévő faváját nyárfábu vót.” (Zsíros István közl.).

Bodonkuti-árok 191 (gy.) Á.

Bodonkuti-kiskut I. Kuruc-kút

Borgyutilos 159 (r.) S, sz. A vasút melletti új házak környékén levő szántó. Ez a név kihalófélben van, már csak néhány öreg ismeri. Hajdan Eszterházy hercegé volt ez a terület. Sokáig legelőnek adta ki bérbe a konyaiaknak. Legtöbbször lucernát vetettek bele, ezért borjúkat nem volt szabad legeltetni, azok el voltak tiltva. „Áralé a Nagy Laci bácsiék felé vót a Borgyutilos. Ottannék legétnetnyi szoktak régén, aki befüzetett érte, mer az Észtérházi hercegé vót az. Borgyukat nem vót szabad rajja legétnetnyi sénkifijának sē.” (néhai Szakály János közl.)

Büri 134 (á.) A *Váci-árok* közelében a *Koppány* patakon levő gyalogátjáró, gerendapalló. Megrövidíti az utat az *ászégiek* és az *Öreg utcaiak* számára a *Pöszér-kut* és *Kis-osztál* irányába, mert nem kell a *Gáthid* felé kerülni.

Csák-malom (K_1 *Fősső inokai malom*) 192 (á.) Egykori tulajdonosáról. Az idősebbek *Szabó-malom*nak is nevezik a korábbi tulajdonosról.

Cserajja 214 (á.) S, r, sz. Ma jórészt Kocsolához tartozik. A melléte levő domboldalt nagyrészt cserfaerdő borítja napjainkban is. Ezzel magyarázható ennek a völgynek a *Cserajja* elnevezése. Hol? kérdésre *Cser alatt*, hová? kérdésre *Cser alá*, honnan? kérdésre *Cser alu* formában használatos.

Csibor-gödör 173 (á.) G, ak. Valószínűleg egykori *Csibor* nevű tulajdonosáról kapta a nevét. Egy 1728-ból való feljegyzésben (*Processus Simontornyensis no. 5.*) előfordul *Csibor* családnév a falu lakói között.

Csigáskuti-páksom (K_1 *Csigáskuti dűlő K_2 *Csigáskuti legelő földek*) 117 (r.) Ds, sz. A múlt század végéig legelő volt. Újabban *Lakatos-dűlő*nek is nevezik a szélső ház tulajdonosáról.*

Csima-árok 197 (r.) Á. A *Cserajjai-malom*tól vezette a vizet a Csima-féle malomhoz.

Csima-malom (K_1 *Alsó Inoka malom*) 194 (r.) *Ásó-Inokán* levő egykori vízi-malom. 1950 körül még működött. Nevét tulajdonosáról, Csima Pálról kapta.

Csuhis,-ba 72 (á.) S, r. A rétság meglehetősen vízenyős, vízjárta terület, leg-

inkább csak *csuhi* 'Schoenoplectus lacustris' található rajta. Erről a vékony szálú, egy csomóban növő kákaféle vízinövényről nevezték el ezt a rétet.

Csuhisi-árok 55 (r.) Á.

Csuhisi-csigáskút 62 (r.) Kú. Egykori gémeskút.

Dancs-körösza 112 (á.) Ke. Dancs nevű család állíttatta.

Disznó-kut 213 (r.) Kú. Egykori gémeskút, ahol a kanászok a disznókat szokták itatni.

Dobgyán-körösza 156 (á.) Ke. Emeltetőikről, a Dobján testvérekről nevezték el.

Doksa-tábla 45 (r.) Ds, sz. A tsz megalakulásakor silány, kis tányerű napraforgó termett itt. Kevesek által ismert tréfás elnevezés.

Dögkut 99 (á.)

Drávéc kuttya 73 (r.) F. Drávecz nevű embernek volt itt földje.

Eledény,-be ($K_1 \sim$ puszta) 180 (á.) Hr. Ide tartozik: 165—167, 179; 201—202. Néhány évtizeddel ezelőtt még major volt. Az épületek nagy részét lebontották vagy tönkrementek. Ma már csak az erdészház van meg. Nagy kiterjedésű határ-rész: a *Koppánytól a Kocsolai utig* húzódik. *Eledény* elpusztult falu. Az egykori falu emlékét máig is őrzik meg az *Eledényi-erdő*, *Eledényi-hégy*, *Eledényi-híd*, *Eledényi-horhó* és *Eledényi-rét* földrajzi nevek. Minden bizonnyal a török hódoltság idején pusztult el, mert a különböző történeti forrásokban 1543-ig található meg (SZABÓ D., 7). A régi forrásokban *Edelen*, *Edelyn* alakokban található. A névről szóló adatok (SZABÓ D., 7). *Szabó Dénes* szerint a német *Edelin* ~ *Edelen* személynévből származik, a névadás módja azonban magyar (i. m. 7). A napjainkban használatos hangalakja hangátvetés és palatalizáció útján keletkezhetett.

Eledényi-csigáskút 166 (á.) Kú. Ma is meglevő gémeskút.

Eledényi-erdő 201 (á.) Ds, e. Hajdan Eszterházy hercegé volt. Ma a Tamási Erdőgazdasághoz tartozik.

Eledényi-hégy (P. *Eledényi szőlőhegy*) 167 (r.) Ds, sző, sz.

Eledényi-híd 165 (gy.) Eledényben a Koppány patakon levő híd. E hídnál út-elágazás van *Koppányszántó*, *Értény* és *Nagykónyi* felé kövesúton, valamint a *Szőllő-hegy* felé földesúton.

Eledényi-horhó 202 (r.) Ho. Összekötő földesút volt a *Kocsolai-ut* és az *Eledényi-híd* között. *Kocsola* felől rövidítette meg az utat *Koppányszántó* és *Értény* felé. Ma már nincs meg, mert a hepehupás, lejtős út az esőzésektől teljesen járhatatlanná vált néhány évvel ezelőtt. „A horhó az uam mél ut, amit a víz, esső hord lè. Azér uam partos mind a két ódala, mind az Eledényi horhóé is amijen.” (Gombos János közl.)

Eledényi-rét 179 (gy.) S, r.

Eledényi-ut 141 (gy.) Ú. Eledény felé vezető kövesút.

Értényi-hégy ($K_1 \sim$) 169 (á.) Ds, sző, sz. Az *Értényi-hégy* elnevezés annak nyelvi maradványa, hogy ez a határrész sokáig *Értény* községhez tartozott. Mivel eléggé távol esik *Érténytől*, az értényiek eladták a nagykónyiaknak, akik egy részét szőlővel telepítették be.

Értényi-ut 121 (r.) Ú. Egykori földesút Nagykónyi és *Értény* községek között. Ma is megvan ugyan, de már ritkán járnak rajta, mert inkább a kövesúton közlekednek. Közéleben volt a régi dögtemető, és a század elején még itt égette a téglát a községi téglagyár.

Értényi-uti ($K_1 \sim$ dűllő $K_2 \sim$) 109 (r.) Ds, sz.

Forgó,-hó 130 (á.) A Koppány patak kanyarulatában levő örvény. „Ára van a Forgó Eledény felé Keleményék alatt. Ott ahun kanyar van a Koppámba. Azér híjják

ugy, mer ottam forgott a víz, kihorta még a partot is. Ott asztán szélösebb izs vót, még mellebb is a víz. Jobbam vót ottannék naty hal még rák is.” (Gombos János közl.)

Főső-csapás 42 (r.) Cs. Az Ürügi utról vezetett Kujcsárra. Alsó- és Felsőmegyest kötötte össze *Kujcsár-pusztá*val. Valamikor jószágot hajtottak rajta.

Főső-Inoka 183 (r.) S, sz, r. A környező dombokon valaha erdő volt, amelyben betyárok tanyáztak. A volt malommal szemben egy Rangics nevű pári lakos ezüst-pénzt talált. (néhai Szakály János közl.)

Főső-Méggyes 37 (gy.) Ds, sz. Egykori major. Eszterházy herceg birtoka volt, többen is bérelték. *Ásó-Méggyessel* együtt *Méggyesnek* (l. *Méggyes*) is emelgetik.

Főső-Okrád 51 (r.) Fs, sz.

Füzi-téglaház 111 (á.) Füzi Ferenc téglagyára volt.

Gadányi-dülő 84 (gy.) Ds, sz. Viszonylag újabb keletű elnevezés. Amikor az 1920-as években a vagyonváltsági földeket átvette a község, akkoriban költözött ebbe a határrészbe Gadányi Mihály. Háza és szőlője volt ott, ezért nevezték el róla az egész dülőt. *Nincstelen-dülő*nek is nevezik, mert a vagyontalan emberek itt kaptak földet az I. világháború után.

Gá-kert~Gál-kert (K_1 *Gál kertek rét*, K_2 *Gálkerti rétek*) 90 (á.) S, r. Az itt átfolyó *Hármaskuti-árok*ban voltak a *mocsolák* (kenderáztatók). Nevét egy Gál nevű gazdáról kapta, ugyanis az övé volt itt a legszélső föld.

Gécemáni-kert 158 (r.) S, sz. Egy ideig a község közös birtokában volt, és a juhász, kanász és kisbíró részére mérték ki. Kihalófélben levő elnevezés, ma már csak néhány öreg ismeri.

Gépálmás 118 (á.) A felszabadulást követő években létesült.

Gyöngyözs-vögy 208 (á.) Vö, e. A völgyben sok fagyönggyel ellepett fa volt. Jelenleg a Pári Erdőgazdasághoz tartozik.

Halastó 1. Kónyi-halastó.

Hangyásos,-ba 176 (á.) Ds, sz. Sokáig Párihoz tartozott. Az adatközlők szerint arról nevezték el, hogy valamikor sok volt a hangya ezen a tájon.

Hármaskut (K_1 K_2 ~i) 68 (gy.) Ds, sz. Egykori gémeskút és környéke. Nevét arról kaphatta, hogy három árok (*Okrádi-, Kujcsári- és Nyuzóvögyi-árok*) összefolyásánál található.

Hármaskuti-árok 81 (r.) Á. A *Hármaskuttól* a község irányában folyó kis ér, amelyet a gáti, hajdani vízimalmoktól *Malomárok*nak neveznek. Néhány év óta egyik szakaszán halastó van (l. *Kónyi-halastó*).

Határvögy (K_1 *Határvögyi dülő*) 103 (á.) Vö, sz. Nevét arról kapta, hogy 1905-ig ez a völgy volt Értény és Nagykónyi határa. 1922 körül a völgy Értény felé eső oldalát a kónyiak kapták meg vagyonváltságba. Ettől kezdve mindkét domboldal nagy részét *nohaszőlő*vel telepítették be. Ma már kevés szőlő van itt, mert a tsz megalakulása után sokan kivágták. A hagyomány szerint ezen a tájon volt *Pusztakónyi*, amely később elpusztult. Ezt a területet az értényiek ma is *Pusztakónyi*-nak nevezik.

Havóna,-ra 43 (á.) Fs, sz. Sokáig nem tartozott a községhez, ezért többen béreltek belőle néhány holdat. Bérletet csak azok a gazdák kaptak, akiknek már volt néhány hold földjük. Holdanként egy mázsa búzát — rossz termés esetén egy mázsa búza árát —, és a bérelt föld adóját kellett a gazdának fizetnie. A föld nélküli szegény emberek csak sóhajtozhattak: „*Havóna jó vóna, ha vóna.*” A hagyomány szerint ez az akkoriban gyakran emlegetett szőlásszerű kapcsolat a *Havóna* földrajzi névnek az alapja.

Hégyi-köröszt 1. Öreghegyi-körösztfa

(K₁ **Helség legelői**) 113

Hosszi-páksom 170. (r.) S, sz. A múlt század végéig legelő volt.

Hök-kut 1. Suppak-kut

Inoka, -ra (K₁ P. ~ K₂ ~ i) 193 (á.) Hr. Ide tartozik: 184—185, 195. A középkorban minden bizonynai település lehetett. 1441: *Inoka* (CSÁNKI, III, 430), 1702: *Inoka*, *Inok* (MERÉNYI, 313, 315).

Inokai-sarok 184 (á.) S, r.

Irtás, -ba 175 (gy.) Ds, sz. A múlt század közepén még erdő borította. Az itteni erdő kivágása után nevezték el *Irtásnak*.

Jägerház 182 (á.) A *Kónyi-erdő* sarkánál levő házikó. Az erdésznek építtette a község kb. 50 évvel ezelőtt.

Kanálics ~ Kanális 1. Koppány

Kányalehüllő 114 (gy.) Ds, sz. Hepehupás, több helyen meredek domboldalakkal teli határrész. „*Ölég meredék, nagyon is lőttös az az egész rész, ahun a Kányalehüllő van. Mindig vőgynek lőfelé takarottak ottan, mer csak úgy lehetett. A ganyét is lőfelé, befelé horták, mer uan nagyon dímbézs-dombos. Ottan csak két bekötőt kerékké lehetett léereszkenni a dombu. Azér monták vízbü, hogy mire ot kiért a kánya, jó kilehűhetette magát, uan dombos az.*” (Gombos János közl.)

Kása kutyta 196 (r.) F. Kása ragadványnevű emberről.

Kenderfődek (K₁ K₂ ~) 140 (á.) S, sz. A századforduló táján még elsősorban ide vetettek kendert a falu lakói.

(K₁ **Kenderföld melet** K₂ **Kenderfődek melletti**) 142

Képes-fa 147 (r.) A *Bársony utcába* vezető földesút mellett, a *Tót-körösztfától* néhány méterre egy gyertyánfán volt hajdan Szűz Mária képe. Erről nevezték el azt a gyertyánfát *Képes-fának*. Kihalófélben levő elnevezés. „*A Tót-körösztfám bellü, ahugyan a Bársonnak kő beménnyei, aszt ot kifélé a dombnak vót az a Képes-fa. Od vót ész szép gyertyánfa, mer akkor még az az egész ára gyertyánozs vót, asztán ára a fára vót rátéve Szűz Mária képe. Valaki rátette.*” (Szakály János közl.)

Kerték ajja (K₁ K₂ *Kertaljai*) 138 (á.) S, k, r.

Kerték föle (K₁ K₂ *Külső földek*) 148 (gy.) Fs, sz. A *Kis utcai* házakhoz tartozó kertföldek fölött terül el. *Tizénnyócnapos-fődeknek* is nevezik.

Két-árok köze 211 (á.) S, r.

Kis-gyöp (K₁ K₂ *Értényi határ mellett*) 96 (r.) Ds, sz. Hajdan legelő volt.

Kis-hégy 1. Új-hégy

Kis-makkos 104 (r.) Ds, sz.

Kis-osztál ~ Kis-osztá (K₁ *Kisosztál* K₂ *Kis osztály*) 128 (á.) Ds, sz. „*Ára a pári határ felé van a Kis-osztál. Hát asztat azér híjják annak, mer a pógároknak vót ottan főggük, de csak néhány hód. Vót uan akinek csak év vékony szijat főggye vót ottan. Talán azér híjták ity Kis-osztának.*” (Gombos János közl.)

(K₁ K₂ **Kis pusztai földek**) 123

Kocsolai-árok 215 (á.) Á. *Nagy Laci árkanak* is nevezik, néhány idős ember pedig *Turi-ároknak*.

Kocsolai-ut 174 (á.) Ú. A szomszédos Kocsola község felé vezető kövesút.

Kónyi-erdő 204 (á.) Ds, e. Nagykónyi községhez tartozó erdő. Régebben a nagygazdákat illette meg belőle bizonyos rész földjük, birtokuk nagyságának megfelelő arányban.

Kónyi-halastó 75 (r.) A tsz néhány évvel ezelőtt létrehozott halastava. Gyakran csak *Halastónak* nevezik.

Koppány (P.~vize) 186 (á.) Pa. A községen keresztülfolyó patak, amelynek *Kanálies*~*Kanális* elnevezése is használatos. Mellette a Koppány völgyében mindenütt dús fűvű rétek, kaszálók húzódnak. Több kisebb patak, ér vizét gyűjti össze, és viszi tovább a Kaposba. A hagyomány szerint 1848 körül szabályozták. Jelentősebb vízi élet csak a szabályozás előtt lehetett, amikor még több volt a nádas és mocsár, és kevesebb volt a kaszáló a Koppány partján. Utoljára 1960—61-ben kotorták, tisztították a medrét.

A néphagyomány szerint Koppány vezér ezen a tájon a Koppány völgyében menekült kíséretével István király csapatai elől. Itt is fogták el *Szántó* község (hivatalosan Koppányszántó) közelében levő réten, mert a békák brekegésétől nem hallotta a király csapatának közeledését. Ekkor Koppány vezér megátkozta a békákat, s azóta ezért nem brekegnek a békák a *Szántó* község melletti rétségen. A patak régi magyar neve *Füzegy* volt (BÁRCZI: A magyar szókincs eredete.² Bp., 1958. 150). Ennek alakváltozatai fordulnak elő az Árpád-kori oklevelekben és más forrásokban: 1274. febr. 27.: *Fyzed* (Hazai okmt. VIII, 161.), 1416 körül: *Fizeg*, *Fyzege* (ERDÉLYI LÁSZLÓ: A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. X, 491.), további alakváltozatait, a név előfordulását és magyarázatát BÁRCZI GÉZA összegezte (TihAI. 28—29). Hogy a pataknak régi magyar *Füzegy* neve elenyészett, az minden bizonnyal azzal van kapcsolatban, hogy a koppány menti lakosság a törökvilág idején jórészt elpusztult (MOÓR ELEMÉR: Koppány. MNy. XL, 303). A patak újabb *Koppány* elnevezését MOÓR ELEMÉR a szláv eredetű *Kopan* 'ásott (patak)' szóból származtatja (MNy. XL, 303), SZABÓ DÉNES viszont úgy véli, hogy a patak neve a mellette levő *Koppány* falunévből származik, a falu névadója pedig Koppány vezér volt, akinek a neve török eredetű (MNy. XL, 188). Ma Törökkoppány a falu neve, de a népnyelvben napjainkban is *Koppánynak* emlegetik. A *Koppány* pataknévre — mint BÁRCZI megjegyzi — a régiségben nincs adat (A magyar szókincs eredete². 150).

Köles-dülő (K₁ *Kölesi dülő*) 98 (á.) Ds, sz. „Valamikor sok kölezs vetettek oda, azér mongyák Kölezs-dülőnek. Nagyon szerette az a föld a kölest, hát azér asztat terméteg benne legjobban.” (Szabó József közl.)

Körtélési-híd 151 (r.) Kis fahíd a Páriba vezető földesúton Ságpuszta irányában. Nevét arról kapta, hogy a közelében levő domboldalon sok vadkörtefa volt. Kihalófélben levő elnevezés.

Kujcsár,-ra (K₁ *Kulesári közép düllő* K₂ *Kulcsári közép*) 44 (á.) M. Pusztulófélben levő major. Hajdan Eszterházy herceg birtoka volt. Sokáig nem tartozott a községhez. 1945 előtt többen jártak ide napszámba Nagykönyiből is. Az Árpád-korban falu lehetett, de később elpusztult. 1138/1129: „villa *Kalsar*”, *Kulesár-Miklós-telke* Nemes nevében (CSÁNKI, III, 438.), 1702: *Kulcsár*, *Kuesár* (MERÉNYI, 314, 315). A névről szóló adatok bővebben (SZABÓ D., 13). A régiségben előforduló *Kalsar* elnevezés talán a szláv *kalb* 'sár' és a magyar *sár* összetétele, amelyből népetimológái val a későbbi *Kulesár* (nyj. *Kujesár*) keletkezett (SZABÓ D., 13, 49).

Kujcsári-árok 48 (r.) Á.

Kujcsári-dülő (K₁ K₂ *Réti dülő*) 58 (r.) Ds, sz.

Kujcsári-halastó 47 (á.)

Kuruc-kut 190 (r.) F. Nevét arról kapta, hogy Kurucz István földje volt a for-

rás környékén. Néhány idős ember *Andok-kútnak*, a fiatalabb nemzedék pedig *Bodonkúti-kiskútnak* is nevezi.

Lakatos-dülő 1. Csigáskúti-páksom

Lépotya,-ra 206 (á.) Ds, sz.

Lépotyai-árok 207 (r.) Á. *Sági-árok*nak is nevezik.

Liliomos,-ba 205 (r.) Ds, e. Eszterházy hercege volt hajdanában. Már csak néhány öreg ismeri ezt az elnevezést, ezért kipusztulófélben van napjainkban.

Lóherés-kerték 122 (r.) Ds, sz. 1945 előtt a gazdag parasztké volt, akik első sorban *lóhert* 'lucerna' vetettek bele. Erről nevezték el. Ma már kihalófélben levő elnevezés.

Magyarós,-ba ($K_1 \sim, K_2$ *Mogyorósi*) 120 (r.) Ds, sz. Az öregek emlékezete szerint a múlt század 60-as éveiben még sok mogyorófa volt ezen a tájegységen. Erről kapta a nevét.

Makkos,-ba (K_1 *Nyugotti düllő*, K_2 *Nyugoti*). 106 (r.) Ds, sz. Ide tartozik: 104—105. Kihalófélben levő elnevezés. Sokáig legelő volt. A század elején, 1905 táján törték föl. Ekkor bontották szét az ott levő *akót* (birkaakol) és a kétvödrös kutat. Azután erdőt akartak a helyére telepíteni, de a kb. hat-hét éves csemete leégett. Főleg cserfa- és tölgyfacsemetével ültették be. Még napjainkban ott áll ezen a tájon két magányos tölgyfa a régi idők tanújaként.

Makkosi-csigáskút 107 (r.) Egykori gémeskút.

Malomi-dülő ($K_1 \sim K_2$ *Malomi*) 116 (r.) Ds, sz. Hajdan malmok voltak itt.

Maor-kút 1. Usztatói-kiskút

Maor-tag 85 (gy.) Ds, sz. Mauer nevű egykori tulajdonosáról.

Márkus árka 153 (á.) Á. Nevét arról kapta, hogy az ér forrásának környékén sokáig Márkusék laktak.

Mázsaház 129 (á.) Az Iregszemcse-Nagykónyi kisvasút mellé épített nagy mázsa. Az 1920-as évek elején épült. Itt mérték le az *Ürögből* (Iregszemcséről), *Méggyesről* és *Csehiből* szállított cukorrépát. Napjainkban nincs meg, mert a háború idején elpusztult.

Méggyesi-árok 38 (r.) Á.

Méggyesi-halastó 60 (á.) *Méggyesen* lévő két egymás melletti halastó. Kubikosok ásták a múlt század 80-as éveiben.

Méggyesi-legelő 76 (r.) Ds, sz. Sokáig gyöpség, legelő volt a disznóknak. Az 1940-es években törték föl. Kihalófélben levő elnevezés.

Mudrics-dülő 91 (á.) Ds, sz. 1950-es években még itt lakó Mudrics családról nevezték el.

Nagy-gyöp 97 (r.) Ds, sz. Hajdan legelő volt.

Nagy Laci árka 1. Kocsolai-árok

Nagy Laci malma (K_1 *Cserengáti malom*) 160 (á.) A falu végén levő egykori vízimalom a Kocsola felé nyúló völgyben. Legutolsó tulajdonosa Nagy László kb. húsz évvel ezelőtt még örölte a gabonát. Régebben zsidó tulajdonosa volt (l. *Zsidó-malom*). A malomháztól kb. harminc méterre van a *zuggó*, amelynek megnyitásával a molnár leeresztette a vizet, ha nem akart örölni. Ma már csak a *zuggón* keresztül folyik a víz.

Nagy-makkos 105 (r.) Ds, sz.

Némét-körösz 168 (r.) Ke. A közelében lakó Németh családról.

Nincstelen-dülő 1. Gadányi-dülő

Nyáros,-ba 87 (á.) Ds, sz. Eszterházy herceg birtoka volt, sokáig egy Fekete

nevű uraság bérelte. 1945-ig néhány ház is volt ezen a tájon. Valószínűleg hajdan nagyobb pusztá lehetett, mert egy múlt század végi térképen *Nyárási p.* megjelöléssel szerepel (WOSINSKY, a csatolt térképen).

Nyárási-birkaakó 89 (r.) Urasági juhakol volt.

Nyárási-kút 88 (r.) Egykori tekerős kút.

Nyuzóvögy 53 (á.) Vö, r, sz. „*Aszongyák, hogy vót od valamikor egygy épület. Ottan szokták a döglöt lovakat égnyznyi. Érű neveszték ē Nyuzóvögynek asztán utóbb.*” (Szabó Józsefné közl.)

Nyúzóvögyi-árok 50 (á.) Á. A *Nyúzóvögyi-halastó* vizét vezeti le.

Nyúzóvögyi-halastó 46 (á.) Az 1930-as évek táján ásott halastó a *Nyúzóvögyben*.

Nyúzóvögyi-kiskút 66(r.) F.

Okrád,-ra (K_1 P.~, K_2 ~i) 57 (á.) Hr, sz. Ide tartozik: 51, 65. A múlt században és még századunk első felében is jelentős pusztá volt. A múlt század végén *Okrád p.* néven szerepelt (WOSINSKY, a csatolt térképen). Okrádon római kori leletekre bukkantak (WOSINSKY, II, 694).

Okrádi-árok 56 (r.) Á. WOSINSKY *Okrád vize* néven említi (II, 694).

Okrádi-kiskút 64 (gy.) F.

Okrádi-malom (K_1 ~) 63 (r.) Néhány évtizeddel ezelőtt vízimalom volt.

Olasz-kút 127 (r.) Kú. Olasz nevű egykori tulajdonosáról.

Oszer-erdő 67 (r.) Ds, ak. Oszer nevű egykori tulajdonosáról. Az idősebbek *Sűrű főlei-erdő*nek is nevezik.

Öreg-hégy (K_1 K_2 *Kónyi hegy*) 154 (á.) Ds, szó, sz. Itt található a község legrégebbi szőlőskertjeinek zöme. A hagyomány szerint már *Pusztakónyi* lakói is itt termelték a bort. „*Az Örek-hégy a legrégebbi kónyi szőlőhégy. Az egész léciummá vót körüvéve, körükeridve. A Pajor-kapun lehetett oda bemenni. A kiskapun a gyalogosok, a natykapunn a kocsik jártak átt. Vót hetypásztor is. Ünála vót a kapu kujasa. Nekijje köllöd becsukni a kaput szombad débe. Azutám má sē kimēnni, sē bemēnni nem lehetett a szőlőkhő. Az Örek-hégyem vótak a legjop szőlők. Mēktermēt ott a kolontárszöllő, szlankamēnka, kővidinka, fekete- és a zőtkadarka, a mézes, erdei, lisztēs és a sārfehér is. Noha mēk sokáig nem vót. Lekfőjjebb otēllót termētek. A jó szőlőt ezērnycsáznegyvennyóc után őte ki a filokszéra. Nohát csak az ēső háború után raktak a kónyiak. Gál Jóska bácsi ütettē elősször nohát tizēnnycő körű. Utánna mēg a Savanyó Miska bácsi rakot nohát. A rizlingēt is csak utóbb ütettek. A lēmūt százodba mēg dēzsmát köllött anni a földesúrnak. A Temető uccába vót nekijje borospincēje, asztán oda horták össze a bort. A legjopp italu bor az Örek-hégyēn termēt. Onnan atták a misebort is a papnak, nem az Uj-hégyrű. Vót egy másik kapu is mēg az Örek-hégyēn, a Pénzēs-kapu. Azér híjták ugy, mer azon csak vasárnap jártak átt, és akkor fūzetnyi is köllött, nem ugy mind a Pajor-kapuná.*” (Szakály János közl.)

Öreghégyi-köröszfa 143 (á.) Ke. Ritkábban *Hégyi-körösz*nek is nevezik.

Összefolás 135 (á.) A *Kocsolai-árok* és a *Koppány* összefolyása.

Pácel-erdő 69 (á.) Ds, ak. Hajdani tulajdonosának, Pácel Antalnak a földjén van.

Pajor-kapu 164 (r.) Bejárat volt a hajdan élő sövénnyel (lícium, akác) körülvett *Öreg-hégyre* (vö. *Öreg-hégy*). Az *Öreg-hégy* élő sövénnyel történt bekerítésének nyomai helyenként megmaradtak, különösen jól megfigyelhetők a *Pajor-kapu* környékén. Nevét a bejárat melletti szőlő tulajdonosáról kapta.

Páksom,-ba~Páksony (K_1 K_2 *Gyertyánosi legelő földek* P. *Gyertyánosi*) 172 (á.) Ds. sz. Ide tartozik: 170—171. Napjainkban a *Páksom* elnevezés sokkal gyak-

rabban hallható, mint a pontosabb megjelölésre használt *Hosszi-páksom* és *Rövid-páksom* nevek. Ennek az az oka, hogy ez utóbbi elnevezéseket inkább csak a legidősebb nemzedék ismeri még. „*Amék fő nem törték a gyököket, addig az egész Páksony legellő vót. Esz körülbeli ezérnyócsáznyócfannégy tájám vót, ugy emlékszhék. Utánna id vótak a legdrágábbak a fődek, mer ebbe termétt a legjobb buza.*” (Szakály János közl.)

Papkert ajja 133 (á.) S, r, k. A községi plébániához tartozó kert és rét a Koppány patakig.

Pári-harmadosi-fődek 79 (r.) Ds, sz. Uradalmi bérlők adták ki részes művelésre harmadosként a páriaknak.

Pári-ut 150 (á.) Ü. A vasútállomástól Pári községbe vezető földesút.

Pénzész-kapu 163 (r.) A hagyomány szerint ezen a kapun vasárnap is lehetett az *Öreg-hégyre* menni, de akkor fizetni kellett a bebocsátásért öt forintot. Az így összegyűlt pénzből a bajba jutott gazdákon segítettek. „*Ha valaki vasárnap mént az Örek-hégyre, akkor öt forintot köllött ott a Pénzész-kapuná füzetnyi. Akinek eleséd valami marhája vagy más állottya, akkor ebbü segített a kösség rajt, ha ugy gyütt.*” (Szakály János közl.)

Pergel-erdő 115 (r.) Ds, ak. Pergel ragadványnevű emberről.

Pőc-tag 41 (gy.) Ds, sz. Pőcz nevű egykori tulajdonosáról.

Pöszérkut 125 (gy.) Kú. Ma is meglevő gémeskút.

Pöszérkúti ($K_1 \sim \text{fődek}$ $K_2 \sim$) 124 (á.) Ds, sz.

Pöszérkúti-rétek (K_1 $K_2 \sim$) 126 (r.) S, l. A tsz megalakulása óta legelő.

Rau-tag 52 (gy.) Ds, sz. Rauh nevű egykori tulajdonosáról.

Rétfődek köze 59 (á.) S, r, sz.

Rókalikas 54 (r.) Ds, sz. Az idősebbek szerint hajdan sok rókalyuk volt ezen a dombos, helyenként partos részen. Kihalófélben levő elnevezés, mert napjainkban már csak az öregek ismerik.

Rokkantak düleje 70 (r.) Ds, sz. Az I. világháború után a hadirokkantak kaptak itt földet.

Rokkantak kuttya 83 (r.) Egykori gémeskút.

Rövid-páksom 171 (r.) Ds, sz. A múlt század végéig legelő volt.

Ság-ra ($K_1 \sim$ P. *Sági urasági puszta*) 178 (á.) M. Dél felé nyúló dombok közötti völgyben levő major. Néhány évtized óta visszafejlődőben van. Az Árpád-korban falu lehetett, de később — valószínűleg a törökvilág idején — elpusztult. A hagyomány szerint 1848-ig erdő borította. Az erdőirtás után zsidók bérelték. Ma hivatalosan *Ság-pusztá* néven Nagykónyihoz tartozik. 1138/1129: „villa Sagu”, 1406: „villa Saag” (CSÁNKI, III, 448). A névről szóló adatok bővebben (SZABÓ D., 16). „*Ságon azelőtt ölék sokan laktak. Jobbam mondval többen, mind most. Hosszi eselét-házok izs vótak ottan, több is. Nagy marhaistállók még lóistálló izs vót a part alatt. Az öregéktü hallottam, hogy naty falu vót. Vót Ujság még asztánnék Óság is, de épusztútak a törökök alatt.*” (Szakály János közl.)

Sági-árok 1. Lepotyai-árok

Sági-domb (K_1 *Inoka erdő*) 177 (á.) D, sz, cse.

Sági-ódal 161 (á.) Do, sz.

Sapka-hégy 185 (r.) D, sz, l. Nevét alakjáról kapta.

Sött-árok 137 (á.) Á. Sött József házától kezdődő mesterséges árok, amely az esővizet vezeti le az *Öreg utcától* a Koppányba.

Sött düleje 1. Tamási-uti

Sucpak-kut 61 (r.) Kú. A tsz megalakulása előtt Schuzbach családnak volt itt a földje. Ma is megvan még ez a kút, de nem használják. A kútásóról *Hök-kutnak* is nevezik.

Sűrű föle 74 (á.) Fs, sz. Hol? kérdésre *Sűrű fölött*, honnan? kérdésre *Sűrű fölü*, hová? kérdésre *Sűrű föle* alakban hallható. Ritkán ugyan, de a nominativusi *Sűrű föle* forma is megfigyelhető.

Sűrű fölei-erdő l. Oszér-erdő

Szabó-malom l. Csák-malom

Szamarvőgy 145 (á.) Vö, sző, sz. „*Valamikor ottan a Szamarvőgybe szamarhust ettek az öreg'gyeink vidzbü, mer nagyom be vótak rugva. Vót ott ëty szamarcsikó, aszt lëvãkták, mëksütötték, mëgëtték. Asztãn ërũ neveszték ë Szamarvőgynek. Akkor-gyãba mëg vót ãm sok szamarfogat a faluba. Mamã nëm nagyom van ës së.*” (Szakály János közl.)

Szenkut (K₁ P. Szentkút) 212 (á.) F. Az itteni kápolnához a kőnyiak fogadott ünnepén, Szent Rókus napján (aug. 16.) proceció szokott kijárni imádkozni. „*Rókus naptya a kőnyaiaik fogadott inneptye. Kolërajárvány ellem fogatták a régi öregëk. Rókuskor asztãn szokott oda a Szenkuthó mënyi proceció, de pap nëkü. Leg-jobbãan öregasszonyok, fíjatalok ókor-mãskor mëntek csak. Vót mindig énekës asszony, asztãn énekútek ott a kápónánã. Vót ottan kápóna mëg ëty kut. A kápónát fővirãgoszták. Mëg a páriaik is ëjártak oda*”. (Szabó Józsefné közl.)

Szenkúti-ráadás 210 (gy.) Ds, sz. Amikor a 1940-es években fölmérték a határt, akkor adták ráadásul, kiegészítésként az itteni kis parcellákat a nagygazdáknak.

Sziget-be (K₁ Szigeti düllő K₂ Szigeti) 131 (á.) S, r. A néphagyomány szerint a Koppány 1846-ban történt szabályozásig — amikor még víz borította az egész rétséget —, egy sziget volt ezen a tájon. Ennek nyomát őrzi az általánosan ismert *Sziget* elnevezés. „*A Koppãnt a lëmút szãzodba szabãloszták. Addig ugy nëzëtt asz ki, mind a tó. Ladikkã jártak át rajt Pusztakónyibu a Szöllőhëgyre. A viznek a közepim vót ëty pup, uan kiemelkëdës, amit sohasë nyët el a viz. Aszt neveszték Szigetnek. A Vã-rozs végin tull, majnëm Pusztakónyivã szëmbë vót ez a sziget. Ottan szoktak kikötni a borozsgazdãk, hoty pihenhessenek ëggyet.*” (Szakály János közl.)

Szilfai-düllő (K₁ Szilva K₂ Szilfai) 108 (r.) Ds, sz. A hagyomány szerint valamikor sok szilfa volt ebben a düllőben. Ezt a nevet kevesen ismerik, kihalófélben van napjainkban.

Szöllő-hëgy 162 (á.) Ds, sző, sz. Az *Eledényi-hëgyen* és az *Öreg-hëgyen* elszórtan levő lakóházak és szőlőskertek közös, összefoglaló neve. Az itt lakókat *hëgyieknek* nevezik a faluban.

Tamási-ut 119 (á.) Ú. Tamási községbe vezető kövesút.

Tamási-uti (K₁ ~ düllő, K₂ ~) 102 (á.) Fs, sz. Sött nevű családról *Sött dülejének* is nevezik.

Tizënnýocnapos-fődek „*Azër mongyák Tizënnýoc-napos-fődeknek itt a Kertëk fölött, mer a robozozs vilãgba tizënnýoc napot köllöd dógoznyi a fődesúrnak ëty hód földër. Ittem mërték ki a Kertëk fölött, de csak ëggy évig vót, ëggy évre szógát. De nagyon jó földëg vótak.*” (Gombos János közl.) l. Kerték föle

Tót-köröszfa 146 (á.) Ke. Nevét a mellette levő szőlő tulajdonosáról, a Tóth családról kapta. „*Valamikor ëgy gazdak kolompár cigányasszony álittatta eszt a mostanyi Tót-köröszfát, de akkor mëg az Ászëgbe vót a Homokozsba. Ottan laktak sãtorba mëg a cigányok. Asztãn onnand vittë a kössëg el a mostanyi helire, a Tót Andrãs szölleje mellë. Azër is hijják ugy.*” (Gombos János közl.)

Törő-erdő 181 (á.) S, ak. Balogh (Törő) Pál ültette valamikor az itteni akácost.

Törösajja~Tölösajja (K_1 *Tölös* K_2 P. *Tölösi*) 93 (á.) S, sz, r. A hagyomány szerint a múlt század elején vagy talán valamivel régebben még tölgyerdő borította a mellette húzódó domboldalt. A tölgyerdő elnevezése a nagykönyi népnyelvben ma is *tölös*. Ezzel magyarázható ennek a domb menti völgynek *Tölösajja~Törösajja* elnevezése. E név hol? kérdésre *Törös* (~*Tölös*) *alatt*, hová? kérdésre *Törös* (~*Tölös*) *alá*, honnan? kérdésre pedig *Törös* (~*Tölös*) *alu* formában használatos. A név változatai közül a *Tölösajja* ritkábban hallható, elsősorban a falu legidősebb nemzedéke használja ilyen hangalakban, a *Törösajja* változat az általánosan elterjedt.

Törösajjai-agárcás 94 (r.) Ds, ak. Egykor kiszagdzák tulajdonában volt.

Törösajjai-csigáskút 95 (r.) Egykori gémeskút.

Törösajjai-híd 86 (gy.)

Turi-árok I. Kocsolai-árok

Tüskés (K_1 *Tüskés*) 39 (á.) Ds, sz. Nevét egy gémeskútról kapta, amely tüskés ágakkal volt körülakva. „*A dombon átt, od vót ëty sudárfáskut. Az vót a tüskés kut. Nagyom mël kud vót, három sudárfa vót összekapcsúvã, hogy vizet lëhessën huzni. Csapázs vezetëtt oda hozzájjo. Prëdicsfatüskével vót körüragva a kávájjo.*” (Zsíros István közl.)

Tüzkües 200 (r.) Ds, cs. e. Hajdan szántóföld volt a *Sági-dombon*, nem messze a *Vaskaputól*. Ezen a tájon régészeti leletekre bukkantak (WOSINSKY, 185). „*A Tüzkües szántóföld vót. Sok tüzküjet lehetëtt ottan taláni. Onnãh hosztag valamikor tüzküjet.*” (Szakály János közl.)

Uj-hégy (K_1 K_2 ~) 144 (á.) Ds, szó, sz. *Öreg-hégyen* levő nagyon régi telepítésű szőlőkhöz viszonyítva az *Uj-hégyen* az újabban, néhány évtizeddel ezelőtt telepített szőlők vannak. Ritkábban *Kis-hégynek* is nevezik.

Ujhégyi-árok 152 (r.) Á. *Városvégi-ároknak* is nevezik.

Usztató,-hó 71 (gy.) Vö, r. Hajdan birkákat fürösztöttek itt. „*A százod elejém mindën évbe ëccër ott az Usztatónã fördették a herceg birkáit. Vót ottan ëcs csatornya, azõh három nyillás, asztán onnam fõt a visz három kádba. A birkákat a kádogba fördették. Èty kádba ëccërrë három birka is ëfërt. Utánna má asztán nyirhették a birkákat, tiszták lëttek.*” (Zsíros István közl.)

Usztatói-csigáskút 77 (r.) Egykori gémeskút.

Usztatói-kiskút 78 (r.) F. *Maor-kutnak* is nevezik, mert az egykori *Maor-tag* közelében található.

Uzorai-ut 80 (á.) Ú. A *Tamási-utról* elágazó földesút, amely *Ozora* községbe vezet.

Ürögi-ut 100 (á.) Ú. Iregszemcsére vezető kövesút.

Ürögi-uti (K_1 *Ireghi uti* K_2 P. *Ireghi úti*) 82 (á.) Fs, sz.

Váci-árok 139 (á.) Á. Az egykori Váci-ház mellett levő mesterséges árok, amely a *Kis utca* és az *Öreg utca* egy részétől vezet le az esővizet a *Koppányba*.

Váci kuttya 155 (r.) Kú. Egykori tulajdonosáról.

Vagyonválcsági-fődek 92 (r.) Ds, sz. Ide tartozik: 70, 76, 84, 91. „*Eszet a részt kilencszázöt körü törték föl. Addig birkalegelő vót. Èszterházi birtog vót e is. A kőnyiak törték fő, ùk vëtték ki árëndába. Asztán huszonkettõbe mérték fő vagyonválcsági fődeknek. A régi bérlők hét hódót; az ujjak három, a hadi özvegyék ëty hódót kaptak. Negyvennégybe asztán áttagosították az egész határt, eszet is.*” (Zsíros István közl.)

Városi-kerték ajja 132 (á.) S, r.

Vározségi-árok 1. Ujhégyi-árok

Vaskapu 198 (á.) Kb. 8—10 méter mély mesterséges bevágás, amely a *Bagó-hégy* észak felé nyúló ormát szeli át. Ez a bevágás *Ság* és *Cserajja* között rövidítette meg az utat azzal, hogy még szekérrel sem kellett megkerülni a *Sági-dombot*. Ma már szekérrel nem járnak át rajta, de tíz-tizenöt éve még át-átszekereztek az erdőgazdaság kocsisai. A hagyomány szerint a *Vaskapu* sokáig a törököké volt, és a rajta történő átjárásért fizetni kellett nekik. A múlt század végén méréseket végeztek itt (WOSINSKY, 255). A név talán a Széchenyi által szabályozott *Vaskapu* neve, de lehet a törökvilág korának nyelvi maradványa is.

Vitéztelek 187 (á.) Ds, sz. Négyen kaptak itt földet katonai szolgálatukért az I. világháború után. Korábban Eszterházy-birtok volt, amelyet a községhezért cserélt el a falu.

Vörös-körösdfa 203 (á.) Ke. „Enné a Vörös-körösdfáná szokott üdögényi egy Vörös nevű betyár. Étyszér ára mént egy asszony Szakcsra a vásárra. Akkor is ottan üdögēt a körösfáná az a betyár. Asztám mekszólította az asszont, hoty há mén. A vásárra — monta nekijje az asszony —, de nagyom féllék attu a Vörözs gazembértü. — Nē féjjēn tüle, gyűjjōn csak visszafelē is ēre! — így a betyár. Amikor az asszony visszatért a szakcsi vásárba, a betyár má várta. Asztán amēr az gazembernek monta, sok, jōennyihány gombostüd vert az asszon tápába.” (Szabó Józsefné közl.)

Zöldviz-árok 188 (r.) Á. Nevét arról kapta, hogy az ér vize, különösen a forrásának környékén zöldes színű.

Zöldviz-erdő (K₁ K₂ ~ P. Zöldviz) 219 (á.) Ds, e.

Zsidó-kút 110 (á.) Kú. Az elnevezés azzal magyarázható, hogy az itteni gémeskút környékén ma már ismeretlen nevű zsidónak volt földje valamikor.

Zsidó-malom 1. Nagy Laci malma

Zsidó-temető 157 (á.)

A NEVEK TIPOLOGIAI ÁTTEKINTÉSE

A község földrajzi neveinek betűrendes közlése mellett szükségesnek tartottam a névanyag rendszerezését is. A nevek rendszerbe foglalása, ha még oly sok nehézséget okoz is, fényt derít a község névadási módjaira, a meglevő névtípusok megterheltségére és bizonyos típusú nevek hiányára egyaránt. Földrajzi neveink rendszerezésében elsősorban a viszonylag nagy számú összetett név okozott nehézséget. A köznevekből alakult neveket jelentéstani szempontból csoportosítottam oly módon, hogy az összetett nevek esetén is a jelzett szót vettem a rendszerezés alapjául.

A község földrajzi neveinek rendszerezésében INCZEFI GÉZA Tápé község belterületének és határának földrajzi neveit feldolgozó munkáját vettem alapul (Tápé története és néprajza, 847—882).

BELTERÜLET

Falurész-nevek: *Ászög, Főszög, Gát*

Árok: *Malomárok*

Bolt: *Ásó bót, Fősó bót.*

Kereszt: *Ángelli-köröszt, Ászégi-köröszt, Dobgyán-körösdfa, Poszpis-körösdfa, Vározségi-köröszt*

Köz: *Álomás köz, Kis köz*

Kút: *Csigáskut, Mëggyesi csigáskut*

Malom: *Községi malom, Nagy-malom*

Sor: *Bëső sor*

Utca: *Csicsóka utca, Dózsa utca, Iskola utca, Kis utca, Liliom utca, Nagy utca, Öreg utca, Temető utca, Város*

Tréfás névadás: *Bársony, Csirip (Kis, Középső és Nagy csirip), Kutyaszorított*

Egyéb: *Dáistor, Gáthid, Homokos, Major, Mëggyes, Pálinkaház, Temető, Ujtelep, Vágóhid, Vásártér*

KÜLTERÜLET

I. TERMÉSZETI NEVEK

A) Víznevek

1. Köznevekből alakultak:

Árok: *Bodonkuti-árok, Hármaskuti-árok, Ujhëgyi-árok, Vározsvegi-árok, Zöd-viz-árok*

Kút: *Bodonkuti, Disznó-kut, Hármaskut, Pöszerkut, Rökkantak kuttya, Szenkut, Tüskéskut, Zsidó-kut*

Egyéb: *Halastó, Kanálics ~ Kanális*

A közelükben elterülő földeket is jelölik: *Förgó, Összefolás*

2. Tulajdonnévből és köznévből alakultak:

a) Családnév + vízrajzi köznév:

Árok: *Csima-árok, Márkus árka, Nagy Laci árka, Sött-árok, Váci-árok*

Kút: *Andok-kut, Drávéc kuttya, Hők-kut, Kása kuttya, Kuruc-kut, Maor-kut, Olasz-kut, Supak-kut, Váci kuttya*

b) Helynév (-i képzővel) + vízrajzi köznév:

Árok: *Csuhisi-árok, Hármaskuti-árok, Kocsolai-árok, Kujcsári-árok, Lëpotyai-árok, Mëggyesi-árok, Nyúzovögyi-árok, Okrádi-árok, Sági-árok, Turi-árok*

Csigáskút: *Csuhisi-csigáskút, Eledényi-csigáskút, Makkosi-csigáskút, Törösajjai-csigáskút, Usztatói-csigáskút*

Halastó: *Kónyi-halastó, Kujcsári-halastó, Mëggyesi-halastó, Nyúzovögyi-halastó*

Kiskút: *Bodonkuti-kiskut, Nyúzovögyi-kiskut, Okrádi-kiskut, Usztatói-kiskut*

Kút: *Nyárosi-kut*

Egyéb: *Koppány* (valószínűleg helységnévből alakult).

B) Földnevek

1. Felszínnevek

a) Köznevekből alakultak:

Hegy: *Bagó-hëgy, Sapka-hëgy, Szöllő-hëgy*

Lyuk: *Rókalikas*

Völgy: *Gyöngyözs-vögy, Határvögy, Nyúzovögy, Szamárvögy*

Egyéb: *Sziget*

b) Tulajdonnévből és köznévből alakultak:

Domb: *Sági-domb*
 Gödör: *Csibor-gödör*
 Hegy: *Eledényi-hégy, Értényi-hégy*
 Horhó: *Eledényi-horhó*

2. Talajnevek

Köznevekből alakultak: *Berék, Tüzküjes*
 Tulajdonnévből és köznévből alakultak: *Eledényi-rét, Pöszérkúti-rétek*

3. Testrésznevekből alakult földrajzi nevek

Csak tulajdonnév és köznév kapcsolatából alakultak fordulnak elő: *Inokai-sarok, Sági-ódal.*

4. Helyzetviszonyító nevek

Alja: *Cserajja, Kerték ajja, Papkert ajja, Törösajja ~ Tölösajja, Városi-kerték ajja*

Alsó: *Ásó-Inoka, Ásó-Okrád*
 Felső: *Főső-Inoka, Főső-Méggyes, Főső-Okrád*

Főle: *Kerték főle, Sűrű főle*

Köze: *Két-árok köze, Rétfődek köze*

Mellett: *(Értényi határ mellett), (Kenderföld melet)*

Az ide tartozó elnevezések köznévből alakultak, az *Inoka* és *Okrád* alapelemek eredete ismeretlen.

Tulajdonnév és köznév kapcsolatából alakultak: *Értényi-uti, Pöszérkúti, Tamási-uti, Ürögi-uti*

5. Birtoklástörténeti nevek

Köznevekből alakultak: *Kis-osztál ~ Kis osztá, Nincstelen-dülő, Pári-harmadosi-fődek, Rokkantak dűleje, Szenkúti-ráadás, Tizennyócnapos-fődek, Vagyonválcsági-fődek, Vitéztelek*

Családnév + köznév kapcsolatából alakultak:

Erdő: *Oszér-erdő, Pácél-erdő, Pergel-erdő, Törő-erdő*

Tag: *Maor-tag, Pőc-tag, Rau-tag*

6. A növény- és állatvilággal kapcsolatos nevek

Köznevekből alakultak: *Csuhis, Hangyálos, Képes-fa, Kis-gyöp, Kis-makkos, Liliomos, Magyarós, Makkos, Nagy-gyöp, Nagy-makkos, Nyáros, Zöldviz-erdő*

A 'szőlőskert' jelentésű *hégy* köznévvvel: *Kis-hégy, Öreg-hégy, Uj-hégy*

Helynév (-i képzővel) + köznév kapcsolatából alakultak: *Eledényi-erdő, Kónyi-erdő, Sűrű főlei-erdő*

7. Gazdaságtörténeti nevek

Az állattartással kapcsolatosak: *Ásó-csapás, Borgyutilos, Csigáskúti-páksom, Főső-csapás, (Helség legelői), Hosszi-páksom, Méggyesi-legelő, Páksom, Rövid-páksom, Usztató*

A földműveléssel kapcsolatosak: *Irtás, Kendérfődek, (Kis pusztai földek)*

Dűlő: *Bánki Nani dűleje, Gadányi-dűlő, Köles-dűlő, Kujcsári-dűlő, Lakatos-dűlő, Malomi-dűlő, Mudrics-dűlő, Sött dűleje, Szilfai-dűlő*

Kert: *Gá-kert ~ Gál-kert, Lóherés-kerték*

8. Tréfás névadás

Doksa-tábla, Gécemáni-kert, Havóna, Kányalehüllő

9. Egyéb: Eledény (valószínűleg személynévből keletkezett).

Kujcsár (talán népetimológiával alakult).

II. MŰVELTSÉGI NEVEK

A különböző létesítmények elnevezései tartoznak ide.

Építmények: *Álomás, Bűrű, Dögműt, Fűzi-téglaház, Gépálmás, Jágérház, Mázsaház, Nyárosi-birkaakó*

Híd: *Eledényi-híd, Körtélési-híd, Törösajjai-híd*

Kapu: *Pajor-kapu, Pénzész-kapu*

Kereszt: *Bakaréc-köröszfa, Dancs-köröszfa, Dobgyán-köröszfa, Némét-köröszt, Öreg-hégyi-köröszfa, Tót-köröszfa, Vörös-köröszfa*

Malom: *Csák-malom, Csima-malom, Nagy Laci malma, Okrádi-malom, Szabó-malom, Zsidó-malom*

Temető: *Zsidó-temető*

Út: *Eledényi-ut, Értényi-ut, Kocsolai-ut, Pári-ut, Tamási-ut, Uzorai-ut, Ürögi-ut*

A névadás indítéka bizonytalan vagy ismeretlen az *Inoka, Lëpotya, Okrád, Ság, Vaskapu* földrajzi nevekben.

A KÖZSÉG FÖLDRAJZI NEVEIBEN ELŐFORDULÓ KÖZNÉVI ELEMÉK ÉRTELMEZÉSE

Ismeretes, hogy a földrajzinév-adás módjai tájanként, néha községenként is eltérnek, bizonyos típusú földrajzi nevek egyik vidéken gyakoribbak, mint másutt. Ez több tényezőtől függ: a térszíni formáktól, gazdálkodástörténeti mozzanatokból és a helyi lakosság névadási kedvétől egyaránt. De nemcsak az egyes földrajzinév-típusok különbözhetnek egymástól, hanem a nevekben előforduló köznévi elemek is. Ez a különbség megmutatkozhat abban, hogy bizonyos köznévi elemek — más vidékek neveivel összevetve — hiányoznak vagy esetleg más jelentésben használatosak. Ezért fontos községenként is tisztázni, föltárni a földrajzi nevek köznévi elemeinek jelentését. PENAVIN OLGA pl. Észak-Bácskából közli a térszíni formák köznévi elemeinek jelentését (Nyr. 92:453-55), VÉGH JÓZSEF pedig az egri járás földrajzi neveihez írott bevezetésében (MNYTK. 125. sz., 10) említi meg, hogy Somogy megye földrajzi neveinek gyűjteményében a földrajzi köznevek értelmezése is várható. Nem fordulnak elő a község földrajzi neveinek köznévi elemei között például az *ér, fok, halom, járás, kaszáló, kupa, lápa, mál, szállás, tanya, vágás, zug* földrajzi köznevek. Ez azzal magyarázható, hogy ezek a köznevek nemigen figyelhetők meg a helyi nyelvjárást beszélők nyelvhasználatában, bár ismerni ismer-

rik őket. Az alábbiakban közlöm Nagykónyi község földrajzi neveiben előforduló köznévi elemek jelentését. Nem értelmezem azokat a közneveket, amelyeknek jelentése megegyezik a köznyelvi jelentéssel (*erdő, föld, halastó, híd, kapu, kert, legelő, malom, sziget, út, utca*).

alj(a): 'kisebb-nagyobb domb mellett húzódó, mélyebb fekvésű terület'

árok: 'ér; természetes vagy mesterséges mélyedés'

berék: 'mélyen fekvő rétság'

csapás: 'csordajárta, szarvasjárta útvonal, járás'

csigáskút: 'gémeskút'

dűlő: 1. 'dűlőút', 2. 'szántóterület, a szántóföld egy szakasza'

forgó: 'örvény a patakban'

föl(e): 'vmi. fölötti terület'

gödör: 'kisebb-nagyobb mélyedés'

hegy: 1. 'domb, magaslát', 2. 'szőlő, több dűlőre kiterjedő szőlőskert'

horhó: 'domboldalon, emelkedőn levő bevágás; nehezen járható kocsit'

kiskút: 'mezei forrás'

köröszfa: 'út menti feszület'

köz: 'keskeny átjáró két utca között'

kút: 'forrás vagy ásott kút'

ódal: 'domboldal'

páksom: 'szántóterület, hajdan legelő volt'

rét: 'mélyen fekvő terület, patak menti kaszáló'

szög: 'falurész'

tag: 'vkinek a földterülete, birtoka'

téglaház: 'kis téglagyár'

vögy: 1. 'nagyobb kiterjedésű, dombok közötti mélyedés', 2. 'lejtő'

A BELTERÜLET FÖLDRAJZI NEVEINEK SZÁMMUTATÓJA

1. Malomárok	19. Bársony utca
2. Községi malom	20. Csicsóka utca, Liliom utca
3. Major	21. Főszög
4. Nagy-malom	22. Temető
5. Csigáskút	23. Ángelli-körösz, Poszpis-köröszfa
6. Vásártér	24. Ásó bót
7. Pálinkaház	25. Ászög
8. Dózsa utca	26. Ászegi-körösz, Dobgyán-köröszfa
9. Gát	27. Álomás köz
10. Gáthid	28. Kis csirip, Kutyaszorított
11. Város	29. Középső csirip
12. Városvégi-körösz	30. Nagy csirip
13. Iskola utca, Dáistor	31. Csirip
14. Temető utca	32. Homokos
15. Kis utca	33. Vágóhid
16. Öreg utca, Nagy utca, Belső sor	34. Ujtelep
17. Fősz bót	35. Mëggyes
18. Kis köz	36. Mëggyesi csigáskút

A KÜLTERÜLET FÖLDRAJZI NEVEINEK SZÁMMUTATÓJA

37. Fősző-Méggyes
38. Méggyesi-árok
39. Tüskésüt
40. Bánki Nani dűleje
41. Pőc-tag
42. Fősző-csapás
43. Havóna
44. Kujcsár
45. Doksza-tábla
46. Nyuzóvőgyi-halastó
47. Kujcsári-halastó
48. Kujcsári-árok
49. Ásó-csapás
50. Nyuzóvőgyi-árok
51. Fősző-Okrád
52. Rau-tag
53. Nyuzóvőgy
54. Rókalikas
55. Csuhi-árok
56. Okrádi-árok
57. Okrád
58. Kujcsári-dűlő
59. Rétfődek köze
60. Méggyesi-halastó
61. Supak-út, Hők-út
62. Csuhi-csigáskút
63. Okrádi-malom
64. Okrádi-kiskút
65. Ásó-Okrád
66. Nyuzóvőgyi-kiskút
67. Oszér-erdő, Sűrű főlei-erdő
68. Hármaskút
69. Pácel-erdő
70. Rokkantak dűleje
71. Usztató
72. Csuhi
73. Drávéc kútja
74. Sűrű főle
75. Köny-ihalastó, Halastó
76. Méggyesi-legelő
77. Usztatói-csigáskút
78. Usztatói-kiskút, Maor-út
79. Pári-harmadosi-fődek
80. Uzoai-út
81. Hármaskuti-árok
82. Ürögi-út
83. Rokkantak kútja
84. Gadányi-dűlő, Nincstelen-dűlő
85. Maor-tag
86. Törőszjai-hid
87. Nyáros
88. Nyárosi-út
89. Nyárosi-birkaakó
90. Gá-kert ~ Gál-kert
91. Mudrics-dűlő
92. Vagyonválcsági-fődek
93. Törőszja ~ Tölőszja
94. Törőszjai-agárcás
95. Törőszjai-csigáskút
96. Kis-gyöp
97. Nagy-gyöp
98. Köles-dűlő
99. Dögkút
100. Ürögi-út
101. Bakaréc-köröszfa
102. Tamási-út, Sött dűleje
103. Határvőgy
104. Kis-makkos
105. Nagy-makkos
106. Makkos
107. Makkosi-csigáskút
108. Szilfai-dűlő
109. Értényi-út
110. Zsidó-út
111. Fűzi-téglaház
112. Dancs-köröszfa
113. (Helség legelői)
114. Kányalehüllő
115. Pergel-erdő
116. Malomi-dűlő
117. Csigáskuti-páksom, Lakatos-dűlő
118. Gépálmás
119. Tamási-út
120. Magyarós
121. Értényi-út
122. Lóherés-kertek
123. (Kis pusztai földek)
124. Pöszérkút
125. Pöszérkút
126. Pöszérkuti-rétek
127. Olasz-út

128. Kis-osztál
129. Mázsaház
130. Forgó
131. Sziget
132. Városi-kerték ajja
133. Papkert ajja
134. Bűrű
135. Összefolás
136. Berék
137. Sött-árok
138. Kerték ajja
139. Váci-árok
140. Kendérfődek
141. Eledényi-ut
142. (Kenderföld melet)
143. Öreghégyi-köröszfa
144. Uj-hégy, Kis-hégy
145. Szamárvígy
146. Tót-köröszfa
147. Képes-fa
148. Kerték föle,
Tizennyócnapos-fődek
149. Álomás
150. Pári-ut
151. Körtélési-hid
152. Ujhégyi-árok, Városvégi-árok
153. Márkus árka
154. Öreg-hégy
155. Váci kuttya
156. Dobgyán-köröszfa
157. Zsidó-temető
158. Gécemáni-kert
159. Borgyutilos
160. Nagy Laci malma,
Zsidó-malom
161. Sági-ódal
162. Szöllő-hégy
163. Pénzēs-kapu
164. Pajor-kapu
165. Eledényi-hid
166. Eledényi-csigáskut
167. Eledényi-hégy
168. Némēt-köröszf
169. Értēnyi-hégy
170. Hosszi-páksom
171. Rövid-páksom
172. Páksom
173. Csibor-gödör
174. Kocsolai-ut
175. Irtás
176. Hangyálos
177. Sági-domb
178. Ság
179. Eledényi-rét
180. Eledény
181. Törő-erdő
182. Jágérház
183. Főő-Inoka
184. Inokai-sarok
185. Sapka-hégy
186. Koppány,
Kanális ~ Kanális
187. Vitéztelek
188. Zöldviz-árok
189. Bodonkut
190. Kuruc-kut, Andok-kut
Bodonkuti-kiskut
191. Bodonkuti-árok
192. Csák-malom, Szabó-malom
193. Inoka
194. Csima-malom
195. Ásó-Inoka
196. Kása kuttya
197. Csima-árok
198. Vaskapu
199. Bagó-hégy
200. Tüzküjes
201. Eledényi-erdő
202. Eledényi-horhó
203. Vörös-köröszfa
204. Kónyi-erdő
205. Liliomos
206. Lēpotya
207. Lēpotyai-árok,
Sági-árok
208. Gyöngyözš-vőgy
209. Zöldviz-erdő
210. Szenkuti-ráadás
211. Ket-árok köze
212. Szenkut
213. Disznó-kut
214. Cserajja
215. Kocsolai-árok,
Nagy Laci árka, Turi-árok

RÖVIDÍTÉSEK

A terület jellegére vonatkozó rövidítések

Á. = árok	k. = kert
ak. = akácos	Ke. = kereszt
Cs. = csapás	Kö. = köz
cse. = csemetés	Kú. = kút
D. = domb	l. = legelő
Do. = domboldal	M. = major
Ds. = dombos	Pa. = patak
e. = erdő	r. = rét
F. = forrás	S. = sík terület
Fr. = falurész	sz. = szántó
Fs. = fennsík	sző. = szőlő
G. = gödör	U. = utca
Ho. = horhós	Ú. = út
Hr. = határrész	Vö. = völgy

Egyéb rövidítések

CSÁNKI = CSÁNKI DEZSŐ, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. III. Budapest 1897.

K_1 = A község 1859-es kataszteri térképe (Tolna megyei Levéltár, Szekszárd)

K_2 = A község 1892-es kataszteri térképe (Nagykónyi Községi Tanács)

MERÉNYI = MERÉNYI LAJOS, Az ozorai uradalom 1702-ben, Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, XI. (1904.)

P. = Pesty Frigyes helynévgyűjteménye (Országos Széchényi Könyvtár)

SZABÓ D. = SZABÓ DÉNES, A dömösi adománylevel hely- és vízrajza. MNyTK. 85. sz. Bp. 1954.

WOSINSKY = WOSINSKY MÓR, Tolnavármegye az őskortól a honfoglalásig. Bp. 1896.

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАЗВАНИЯ ДЕРЕВНИ НАДЬКОНИ

Йожеф Сабо

Автор в этой работе собрал ещё живые, но всё более и более забывающиеся названия и т. н. исторические географические названия ((кадастровые и собрание географических названий, сделанное Пешти (Pesti-féle névanyag) деревни и округа Надькони, находящейся в комитате „Толна“).

Он локализовал не только живые географические названия, но и большую часть исторических названий на основе кадастровых карт. На карте цифры обозначают географические названия. Автор располагает географические названия в алфавитном порядке. Заглавным словом даётся народное название, потом в скобках исторические названия, затем следуют цифра, относящаяся к карте, наименование поверхностной формы и сельскохозяйственных культур, а также иногда указывается толкование названий местными жителями. Если официальное название в деревне и историческое название в её округе совпадают с народным названием (знаком K_1 , K_2 и P.), то применяется знак ~.

В 1966 году земельное угодье деревни составляло 8067 кх. и число жителей 2037. Число локализованных географических названий 215, включая и варианты, на 1000 кх. приходится приблизительно 30 названий. Это объясняется в первую очередь разнообразной поверхностью округа Надькони.